

Maya Əhmədova
BSU, doktorant
ahmadova_maya@bk.ru

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ VASİTƏSİZ NİTQ AKTİNİN TİPLƏRİ

Açar sözlər: *mətn, nitq, kommunikasiya, bilavasitə, propozisiya, subpropozisiya.*

Key words: *text, speech, communication, direct, propositional, subproposition.*

Ключевые слова: *текст, речь, общение, прямое, пропозициональное, подпредложение.*

Son dövrlərdə dilçilikdə nitq aktı nəzəriyyəsi və praqmatika adlanan iki istiqamət inkişaf etməyə başlamışdır. Bu iki istiqamət arasında kəskin sədd qoymaq olmaz; onlar bir-biri ilə üzvü şəkildə bağlıdır. Nitq aktı nəzəriyyəsi praqmatikadan asılı olmayaraq fəlsəfi dilçilik kontekstində L. Vigenşteynin təsiri altında formalaşmışdır. Lakin praqmatika başqa mənbədən-semiotikadan nitq aktı nəzəriyyəsi fonunda meydana gəlmişdir. Lakin onlar arasında fərq bundadır ki, sözün fəaliyyətə çevrilməsi nitq aktında, presuppozisiyalar isə praqmatikada öyrənilir. Bu sahə üzrə mütəxəssislər qeyd edirlər ki, nitq aktı praqmatikanın əsas anlayışıdır. Nitq aktı ilə kontekstin qarşılıqlı əlaqəsi praqmatik tədqiqatların əsasını təşkil edir. Praqmatik aspektə presuppozisiyalar, nitqdə modal çalarlar, danışanla dinləyən arasında sosial-təsir qaydaları daxildir. Presuppozisiya anlayışı söyləmin həqiqət və “yalan” olması faktorları ilə də sıx bağlıdır. Nitq aktı nəzəriyyəsi meydana gələnə qədər sözün və sözlər qrupunun mənası qrammatik kateqoriyalara nəzərən öyrənilirdi. Lakin linqvistik praqmatika meydana gələndən sonra onun kommunikativ məqsədlərlə və situasiya ilə bağlı şəkildə öyrənilməsi başlanır. Beləliklə, sözün mənasına praqmatik yanaşma ənənəvi dilçilikdə sözün mənasına olan nöqteyi-nəzəri dəyişirdi.

Məsələnin qoyuluşu: Nitq aktı kontekstində praqmatikanın iki anlayışına-propozisiya və presuppozisiyaya aid çoxlu tədqiqat əsərləri meydana gəlmişdir. Nəzəri dilçilikdə bu iki anlayış barədə yekdil fikir yoxdur.

Propozisiya modal və kommunikativ paradigmanın semantik invariantıdır. Bu termin dilçiliyə məntiqdən gəlmiş və dilçilikdə cümlə və ya mətni bildirmişdir. Müasir mətn nəzəriyyəsində propozisiya mətnin semantik və informativ məzmununu bildirmək üçün istifadə olunur.

T. Van Deyk mətnin mənasının propozisiya ilə müəyyənləşdirmək ideyasını irəli sürür və propozisiyanın ən mühümünü mətnin teması adlandırır [1]. Biz də bu məqalədə T. Van Deykin bu konsepsiyasından çıxış edəcəyik. Nitq aktının bilvasitə və bilavasitə deyə iki yerə bölünməsi onu göstərir ki, söyləmin forması ilə kommunikativ funksiyası həmişə üst-üstə düşmüşür. Bu məsələlərdən bəhs edərkən Q.P. Qrays söyləmlərin ifadə etdikləri mənalara iki yerə bölür: "О чем говорится и что подразумевается. То, что говорится, совпадает с логическим содержанием высказывания. Вся остальная часть информации высказывания – выводное значение – «импликация» [2, 41-58]. Sintaktik strukturun kommunikasiya prosesində böyük imkanları vardır; yəni nəqli cümlə həmişə təsdiq və ya inkarı bildirmir; əmr təkcə tələb və əmri bildirmir, eləcə də sual cümləsi. Söyləmlərin konkret mənası məntiqi əsasla söykənir. Əgər söyləmin mənası ünsiyyət tezisində nəzərə alınarsa, onda fikir bilavasitə ifadə olunmuş olur. Birbaşa və vasitəsiz nitq aktı söyləmin semantik sahəsi ilə əlaqədardır ki, bu da pragmatika ilə sıx bağlıdır. Nəticə etibarilə söyləmin nəinki əsas mənası, həm də əlavə mənası ifadə olunmuş olur. V.Q. Qak bunu nəzərdə tutaraq qeyd edir ki, vasitəsiz nitq aktının vasitəli nitq aktına qarşı dayanması danışanın illokusiyasından asılıdır: "В косвенных речевых актах данный эффект не соответствует прямому значению высказывания, но обуславливается фоновыми знаниями – пресуппозицией – говорящих и условиями общения" [5]. Bilavasitə nitq aktı nəqli, sual, nida və əmr cümləsi formasında ifadə oluna bilər. Onların hamısında propozisiya eyni prinsiplə qurulur, lakin supropozisiya isə situasiyaya uyğun olaraq məna ifadə edir. Onları nəzərdən keçirək:

Sual cümləsi formasında: Sual formalı vasitəsiz nitq aktlarının cavabı özündədir. Onların funksiyası nitq aktında müəllifin fikirlərini, ideyalarını qabartmaqdır. Məsələn, "This little fool," she thought, "imagines himself to be in love with me. Why should he not become my servant instead of the General's? He is good-natured, obliging, and understand dress; and besides it will keep him out of mischief. He is positively too pretty to be unattached." That night she talked over the General, who was already somewhat ashamed of his vivacity; and Harry was transferred to the feminine department, where his life was little short of heavenly" (Nəyə görə onun əvəzinə generalın xidmətçisi olmasın) [8] "Why should he not become my servant instead of the General's?" (Nəyə görə ondansa generalın xidmətçisi olmasın) – propozision vəziyyətdə: "Generalın xidmətçisi olmaq daha yaxşıdır" anlamındadır. Qeyd olunan sualın aparıcı mənası da budur. Ona görə də o digər şəxsə cavab tələb etmir, cavab müəllifin ifadə etdiyi propozisiyadır, onu kənarında axtarmağa ehtiyac qalmır. Digər misal:

– *Mən boyda oğulun anası düşmənlə danışığa getsin?*

– *Bəs Trabzonda Fateh Sultan Məhəmmədlə niyə danışığa getmişdim?*

– *Onda qohumlarımız dar ayaqda idi. Rəhmətlik imperator dördüncü İohannın qardaşı Davusu xilas eləmək istəyirdik. Goruna lə'nət. Necə ki, oldu. Əlinə dönüm o Fateh Məhəmmədin, yeddi oğlunun özüylə bərabər başını vurdurdu [6,4]. Burada da “ danışığa oğul getməlidir” propozisiyası verilmiş sualın cavabını təmin edir.*

Nitqdə ritorik sual fikrin qabardılmasına xidmət edir. Vasitəsiz nitq aktında mövcud situasiyada fikrin canlı ifadəsinə xidmət edir:

1. “...On waking, he found himself on the green knoll whence he had first seen the old man of the Glen. He rubbed his eyes - it was a bright sunny morning. The birds were hopping and twittering among the bushes, and the eagle was breasting the pure mountain breeze. "Surely," thought Rip, "I have not slept here all night?" He recalled the occurrences before he felt asleep. The strange man with a keg of liquor - the mountain ravine - the wild retreat among the rocks - the woebegone party at nine-pins - the flagon - "Oh! That flagon! that wicked flagon!" thought Rip - "what excuse shall I make to Dame Van Winkle!?" [8]

...Yuxudan oyananda özünü ilk dəfə qoca Qlen ilə rastlaşdığı yaşıl təpədə gördü. O, gözlərini sildi-parlaq günəşli bir səhər idi. Quşlar kolların arasında o tərəf bu tərəfə hoppanır və cəh-cəh vururdular, və qartal təmiz dağ havasını ciyərlərinə çəkirdi. “Əlbəttə,” Rip öz-özünə düşündü, “Mən bütün gecəni burada yatmamışam?” O yuxuya getməzdən öncə bütün baş verənləri xatırlamağa çalışdı. İçki çəlləkli yad adam-dağ yarganı-qayalararası vəhşi geri çəkilmə, doqquz iynəli vobegon sənliyi- flaqon - "Oh! Bu flaqon! o pis flaqon!" Rip düşündü - "Dame Van Wink-ə mən nə bəhanə edim!?"

2. "Did not I tell you?" cried the maid in triumph. "I told you I thought worse than nothing of your Lady Vandeleur; and if you had an eye in your head you might see what she is for yourself. An ungrateful minx, I will be bound for that!" [8]

... "Sizə demədim?" – xidmətçi zəfərlə qışqırdı. "Xanım Vandeleurun kimsədən daha pis olduğunu düşündüyümü söylədim; başınızda bir gözünüz varsa, onun özü üçün nə olduğunu görə bilərsiniz. Bir nankor, siz onu görə bilərsiniz, o, kimdir ki?"

Verilmiş birinci misalda "I have not slept here all night?", "Mən bütün gecəni yatmamışammm?", ikinci misalda "I will be bound for that!" (Siz onu görə bilərsiniz, o, kimdir sualının cavabı həmin cümlənin propozisiyasındadır və nitqdə müəllif qəhrəmanın dilində bu məqamı canlı şəkildə nəzərə çatdırmaq üçün sual intonasiyasından istifadə edir. Başqa misal:

Sara xatun çadırın ağzında dayanmışdı. Sultanın əynində zirehi görəndə azacıq başı gicəldi, sonra da yüngülcə ağrı başladı. Demək o artıq döyüşə hazırdır. Şəxsən özü qılınc çalmağa hazırdır. Amma yox, bu təkbətək onun oğlu Uzun Həsənlə döyüşsə çox dözə bilməz. Bunun qoşunu və var-dövləti çoxdur. Çox olar da! Teymur Hindistanın almasına, ləl cəvahiratına, qızılına, Osmanlıların neçə yüz il yığdıqları xəzinəsinə sahib olmadımı? (Teymur osmanlıların xəzinəsini ələ keçirmişdir) [6, 10].

Burada da “Osmanlıların neçə yüz il yığdıqları xəzinəsinə sahib olmadımı?” vasitəsiz nitq aktının propozisiyası belədir: “Teymurilər osmanlıların zəngin xəzinəsinə sahib oldu” .

Sual fonlu vasitəsiz nitq aktında sual nitqi ritorik baxımdan bəzəyir, onu cəlbedici edir:

1.. "Yes, Charlie," she returned, talking his hand in hers, "I know your motto better than you know yourself. 'And Clara before the family!' Is not that the second part of it? Indeed, you are the best of brothers, and I love you dearly [8].

.. "Bəli, Çarli," o qayıtdı onun əlini öz əlinə alaraq dedi: "Mən sizin şüarınızı sizdən daha yaxşı bilirəm" Və Klara ailənin önündə! "Bu, devizimizin ikinci hissəsi deyil? Həqiqətən, qardaşların ən yaxşısısan, mən də səni çox sevirəm

2.. "Heavens!" cried he, "where was my head? And whether have I wandered?"

(Mənim başım harda idi?) [8].

Birinci misaldakı " 'Is not that the second part of it?', ikinci misaldakı "where was my head" mətnə xüsusi ton verir, ünsiyyət prosesində onun estetik dəyərini artırır. Bu xüsusiyyət Azərbaycan dilinə aid misallarda da özünü göstərir.

1. "– Mən sənin səhər gedib axşam gəlməyinə dözə bilmirəm. Üç-dörd ay getməyinə necə dözəcəyəm?!

– Bu lazımdı. Getməmişdən qabaq gərək sən qardaşından icazə alısan. Deyəsən ki, Şeyx Heydər qəzavata gedir. Dağıstanda müsəlmanlığı qəbul eləməyənlər var, gedir din yolunda vuruşmağa. Aləmşahbəyim onu bərk-bərk qucaqlamışdı. Sanki əri elə indi yola düşür, o da tutub saxlamaq üçün bütün gücünü sərf eləyir.

– Yenə vuruşma, yenə Şirvan? Bu Şirvandan doymadınız?. (Vuruşmalardan, Şirvandan təngə gəlmədiniz?) [6, 25].

2. Əbih Sultan bunların hamısını eşitmişdi. Amma onu təzədən danışıdırıb özündə yaqınlıq hasil eləmək istəyirdi, görsün doğrudanmı o Muraddır, ya yox.

Murad soruşdu.

– *Sən ki, sarayda məşhur adam idin, bu nə gündü düşmüşən?*

– *Sarayın vəfası bundan artıq olacaq?! (sarayın vəfası yoxdur)*[6,79].

Birinci misalda – *Yenə vuruşma, yenə Şirvan? Bu Şirvandan doymadınız? ”, ikinci misalda ” – Sarayın vəfası bundan artıq olacaq?! ”* ingilis dilinə aid izah etdiyimiz misalların analoqudur.

Nida cümləsi: Nida cümlələri, adətən, hiss, emosiya, həyəcan bildirir. Sual formalı vasitəsiz kommunikativ aktda propozisiya həmin fonun altında gizlənir və ondan daha geniş məna ifadə edir:

1."Good God!" said Harry, "I am lost!" His mind raced backwards into the past with the incalculable velocity of thought, and he began to comprehend his day's adventures, to conceive them as a whole, and to recognize the sad imbroglio in which his own character and fortunes had become involved. He looked round him as if for help, but he was alone in the garden, with his scattered diamonds and his redoubtable interlocutor; and when he gave ear, there was no sound but the rustle of the leaves and the hurried pulsation of his heart. It was little wonder if the young man felt himself deserted by his spirits, and with a broken voice repeated his last ejaculation: "I am lost R.L.Stevenson "The Rajah's Diamond" – [8]

2."Here is a fine afternoon, Mr. Rolles," said he, "a fine afternoon, as sure as God made it! And here is a young friend of mine who had a fancy to look at my roses. I took the liberty to bring him in, for I thought none of the lodgers would object" [8].

Birinci misalda. "Good God!" (!"(Mən ölmüşəm!), ikincidə isə "a fine afternoon, as sure as God made it!" (Allah onu gözəl vaxtında yaradıb) vasitəsiz kommunikativ akta xidmət edir. Burada söhbət təkcə ölməkdən, nə də onun yaranışından deyil, daha geniş anlamdan gedir; ona rəğbətdən, onun gözəlliyindən, ona olan xoş münasibətdən gedir.

Azərbaycan dilindəki misallara baxaq: *1.Məmmədhəsən əmi dübarə cavab verdi ki, görüşməyin hər halda mənfəəti var; çünki görüşmək olmasa, ortalıqdan mehribançılıq götürülər.Oturan kəndlilər bu xüsusda hamısı Məmmədhəsən əminin tərəfində idilər; çünki hərçənd Məşədi Orucun məsələsi dərin məsələdi, amma hamıya qərib görsəndi. Necə ola bilər ki, birisi ziyarətdən gələ, gedib onnan görüşməyəsen?!. (Ziyarətdən gələnlə görüşməliyik)* [7,50].

2. *Alapaça dərəni keçib kişnəyə-kişnəyə obadan çıxanda özünü alaçlıqlara çatdırıb görmüşdü ki, mixa bir at bağlanıb. Açıb minmişdi, səslənmişdi ki, Alapaçanı apardılar. Bu obada Alapaçanın tozuna çatan at yox idi.*

Amma mindiyi madyanı döyə-döyə Alapaçanın izinə salmışdı. Ay işığında Alapaçanın nalı parıldayırdı.

– Namərd, gör sənə nə edəcəyəm!? (*sənin cəzanı verəcəyəm*)[6,57].
Birinci misalda

“Ziyarətdən gələnin görüşünə getməməyin təəccüblə qarşılanması onun dar mənasıdır, lakin o, vacibatın hamıya aid olması və ona əməl olunması həmin vasitəsiz kommunikativ aktın geniş mənasıdır. İkinci misalda da bu nüans mövcuddur; nəinki əvəzini çıxacağam, həm də sənə lazımı cəzanı verəcəyəm.

Nida formalı vasitəsiz nitq aktında hiss-emosiya arxasında propozisiya çox aydınlıqla ifadə oluna bilinir:

1..“Did not I tell you?” cried the maid in triumph. “I told you I thought worse than nothing of your Lady Vandeleur; and if you had an eye in your head you might see what she is for yourself. An ungrateful minx, I will be bound for that” [8] I will be bound for that!”(O kimdir ki!)

2..“You put yourself very much about with no occasion,” answered Prudence. “Let your General knock, he will do no more than blister his hands. Do you think I would keep you here if I were not sure to save you? Oh, no, I am a good friend to those that please me! And we have a back door upon another lane. But,” she added, checking him, for he had got upon his feet immediately on this welcome news, “but I will not show where it is unless you kiss me. Will you, Harry?” !”[8]

3.Harry at once made his escape from the drawing-room; and as he ran upstairs he could hear the General'd voice upraised in declamation, and the thin tones of Lady Vandeleur planting icy repartees at every opening. How cordially he admired the wife! How skillfully she could evade an awkward question! With what secure effrontery she repeated her instructions under the very guns of the enemy! And on the other hand, how he detested the husband! [8]

Azərbaycan dilindəki misallara müraciət edək:

1.Aşağı qala ilə onların arasındakı qapının kilidinin səsi eşidildi. Sultanəlinin gözləri içəri girən adamlarda idi. Bu ucaboy, sifəti çox tanış gələn kişinin başında dilim-dilim qırmızı çalma vardı.

– Ana, qızılbaşlar!

– Hüseyin Lələ?!

Aləmşahbəyim sevincindən qışqırdı, səsi batdı. Bəli, gələn Hüseyin Lələ idi. Yetirən kimi o, Sultanəlini bağrına basdı. İsmayıl yeriyib onu itələdi. (Xilaskarlarımız, tərəfdarlarımız gəldi) [6, 95].

2.. *Gölün qırağında çiçəklərin, otların arasından qara torpaq yumşalmışdı, oradan sısqaxınla su axırdı. Sultanəli qızıl kəmərinə keçirdiyi üstündə zümrüd qaşları olan qızıl işləməli qılıncını açıb yerə qoydu, əyilib torpağı təmizlədi. Su azacıq bulandı, durulanda gözünü təmizlədiyi bulaqdan dumduru su axmağa başladı. O, bulaq açmışdı. Əllərini yudu, bulağın qabağına xırda daşlar düzdü, su şişdi. Bundan sonra dizini torpağa qoyub əyildi, dodaqlarını söykəyib o sudan içdi.*

– *Sultanəli bulağı!.(Nə şirin, gözəl bulaqdır)[6,114].*

3.*Amma... Elə onlar istədiyi oldu. Əbih Sultan atını gölə tərəf döndərdi, bir an dayanıb*

baxdı, quşların səsinə qulaq asdı. Qəribədir bu dünya... Onu hamı sevir. Onun gözəlliyindən boynu vurulmaq üçün kötiyün yanına gətirilən, insanların xoşbəxtliyi naminə qurban gedən də,insanları ümitsiz qoyub qılıncı başa endirən də. Kəpənəklərin uçuşu, arıların vızıltısı, suyun şırıltısı Əbih Sultanın da xoşuna gəlirdi.

– *Burada dincliyinizi alın. Ətrafa keşikçilər qoyun. Bir adamı Ərdəbilə tərəf buraxmayın.*

Belə gözəl yeri o dərviş nəvələrinə verməkmi olar!. (Belə gözəl yeri dərvişlərə vermək olmaz). [6,116].

Nida fonlu vasitəsiz nitq aktında müqayisə və inkar mənası da emosional tərzdə öz ifadəsini tapır: 1.Onlar səs-səsə verib cıgırışmağa başladılar.

– *Vallah Sultan ağa, hec ola bilməz! Dünyada heç kəsə etibar yoxdur. İranın naməlum seyidləri hara, biz hara! Sultan ağa, heç ola bilməz! (İranın naməlum seyidləri deyilik) [7, 137].*

2.– *Xeyr, yalan sözdü. Mən özüm bilirəm yalan sözdü. Niyə, mən axmaq deyiləm ki! Bir eşşək ilə körpü tikilər? Bu sözü də yiyəsi deyibdi, elə Xudayar bəyin övrəti deyibdi.*

– *Xeyr, yalandı . Mən özüm bilirəm yalandı ...(Mən aldanan deyiləm) [7,92].*

Nəqli cümlələr adi təsviri cümlələrdir və özünəməxsus intonasiya ilə deyilir. Vasitəsiz kommunikativ akt kimi işləyəndə cümlənin mahiyyəti o formanın içində gizlənir; mahiyyətə ondan başqa məna çıxarılır:

1."Will you look at this, madam?" cried he. "Will you have the goodness to look at this document? I know well enough you married me for my money, and I hope I can make as great allowances as any other man in the service; but, as sure a" [8]

2."Rip's story was soon told, for the whole twenty years had been to him but as one night. The neighbors stared when they heard it; some were seen to wink at each other, and put their tongues in their cheeks: and the

self-important man in the cocked hat, who, when the alarm was over, had returned to the field, screwed down the corners of his mouth, and shook his head - upon which there was a general shaking of the head throughout the assemblage” [8].

Birinci cümlədə” I know well enough you married me for my money” (Sən mənə puluma görə gəlmişən” ifadəsinin propozisiyası belədir: Sən mənə sevmirsən; ikinci cümlədə isə:” Rip's story was soon told, for the whole twenty years had been to him but as one night “İyirmi il bir gecə kimi gəlib keçdi” propozisiya “ vaxt tez gəlib keçicidir.

Azərbaycan dilində də analoji misalları görürük:

1. *Məmmədhüseynin kirvə oğlusu Qurtbasar kəndindən buna bir quzu sovqat göndərmişdi. Kəblə Məmmədhüseyn istədi quzunu kəsə, amma heyvanın belini əlləri ilə sığallayıb, bıçağı tulladı yerə və arvadına dedi ki:*

– *Bir sümükən bir dəridən savayı bir şey yoxdu” [8, 195].*

2. *Məmmədhüseynə tərəfə başladı addax-buddax danışmağa:*

– *Hələ pulu qalır? Niyə qalır? Niyə indiyə kimi qalır? Yaxşı, verrəm get-get! Niyə quzu? Hansı quzu? Hələ xırda pul yoxdu. Vəliquluya deyərəm versin...Nə durmusan dağ başında... – Oxuya-oxuya qaçdıqonaqların yanına; cibindən bir dəstə kağız pul çıxartdı, bir üçlük taxdı qaval çalanın papağına və bir üçlük də atdı Vəliquluya ki,versin Məmmədhüseynə[8].*

İngilis və Azərbaycan dillərində vasitəsiz nitq aktı üzrə aparılan tədqiqat belə bir linqvistik reallığı üzə çıxartdı ki, hər iki dildə vasitəsiz nitq aktı oxşar qrammatik xüsusiyyətlərə malikdir və onların kommunikasiya prosesində müstəsna dərəcədə incə funksiyası vardır. Eyni zamanda, sual əsasla vasitəsiz nitq aktı hər iki dildə daha geniş işlək dairəsinə malikdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Dijk Van T. Text and Context. L.1977.
2. Grice, H.P. Logic and Semantics [Текст] / H.P. Grice. – New York: Academic Press, 1975, – Vol. 3.
3. Lakoff, R. The pragmatics of modality [Текст] / R. Lakoff // Papers from the 8-th Regional Meeting. – Chicago, 1972. – P. 155-159.
4. Serl C.R.. Косвенные речевые акты [Текст] / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986, – Вып. 17. – С. 195-222;
5. Колоколова Н.М.Прямые и косвенные способы выражения речевого акта, структурно-семантическая модель речевого акта обещания: chelovek nauka.com/kosvennyu-rechevoy-akt-kak-yavlenie-dialoga-opyt-kognitivnogo-modelirovaniya).

Bədii ədəbiyyat

6. Kərimzadə Q. Xudafərin Körpüsü. Bakı: "Yazıçı" nəşriyyatı, 1982, 2002.
7. Məmmədquluzadə Cəlil. Əsərləri. Dörd cildə. IV cild. Bakı: "Öndər", 2004, 664 səh.
8. Stevenson R. L. "The Rajah's Diamond" - P. Л. Стивенсон "Алмаз Раджи" Story of the Bandbox – "Повесть о шляпной картонке"

Maya Ahmadova

Summary

Types of direct speech act in english and azerbaijani languages

The comparison of the types of direct speech act in English and Azerbaijani languages shows that such linguistic reality is included in the fact that the direct speech act in both languages has the same grammatical function as the corresponding grammatical actand performs an exceptionally fine function in the communication process. At the same time, the interrogative act is in the main wider functional area in both languages.

The article proves that, depending on the pragmatics, the syntactic structure of the language expands the functional sphere.

Мая Ахмедова

Резюме

**Типы непосредственного речевого акта
в английском и азербайджанском языках**

Сопоставление типов непосредственного речевого акта в английском и азербайджанском языках показало, что отмеченная языковая реальность заключается в том, что в обоих языках непосредственный речевой акт имеет схожие грамматические особенности и выполняет исключительно тонкую функцию в процессе общения. В то же время, вопросительный тип речевого акта является в основном более широкой функциональной областью в обоих языках.

В статье показано, что в зависимости от прагматики синтаксическая структура языка расширяет функциональную сферу.

Rəyçi: fil.f.d., prof.Ş.Hüseynov